

УДК 378

ТРЕНІНГОВІ МЕТОДИ РОБОТИ У ФОРМУВАННІ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ-ФІЛОЛОГІВ ДО ПЕДАГОГІЧНОГО СПІЛКУВАННЯ

Кончович Катерина Тиберіївна
м.Мукачево

Формування готовності майбутніх учителів-філологів до педагогічного спілкування можна оптимізувати шляхом використання тренінгових технологій. Науковці рекомендують використовувати тренінгові методи (концентрації присутності, групової рефлексії, побудови диспозицій), які спрямовані на те, щоб у процесі тренінгової роботи студентів розгорталася подія, які були б значущими для їх професійних змін, тобто для формування готовності до педагогічного спілкування. Кожна група тренінгових методів має свої особливості використання і спрямована на досягнення конкретних результатів.

Ключові слова: педагогічне спілкування, вчителі-філологи, тренінг, тренінгові методи

Потреба в удосконаленні професійної підготовки фахівців у сучасній вищій школі спрямовує науковців і дослідників теорії та методики професійної освіти окреслювати сферу інноваційних підходів до навчання студентів. Так, формування готовності майбутніх учителів-філологів до педагогічного спілкування потребує використання таких педагогічних технологій, які уможливають підвищення рівня ефективності викладацької діяльності у підготовці компетентного фахівця, котрий володітиме навичками й уміннями створювати оптимальне комунікативне середовище. Апробувати оптимальні моделі педагогічного спілкування, визначити їх позитивні і негативні аспекти, оцінити власні можливості та готовність

до комунікативної взаємодії у педагогічному середовищі студенти можуть завдяки використанню тренінгових методів у процесі здобуття професії учителя-філолога.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми, свідчить, що на теоретичних і практичних рекомендаціях щодо організації, методичного забезпечення і технології проведення тренінгів різного спрямування акцентували увагу в своїх наукових пошуках Ф. Бурнард, І. Вачков, С. Макшанов, Г. Марасанов, В. Пахальян, В. Федорчук, К. Фопель, Н. Хрящева та ін. Науковці рекомендують використовувати навчальні тренінги у широкому сенсі – як педагогічні технології професійної освіти [7] і, відтак, презентують теоретичний і прикладний аналіз основ технології групового тренінгу [1], алгоритми складання програми тренінгу професійно-психологічного спрямування та тренінгові технології навчання студентів у вищій школі [4; 5]. Застосування тренінгових технологій визначається метою, яку окреслюють дослідники: для визначення ціннісних орієнтацій студентів [3], для застосування психогімнастики у тренінгу [6], для трансформації особистості у тренінгах особистісного зростання [8] та ін.

Завданням статті є конкретизація тренінгових методів роботи зі студентами у формуванні готовності майбутніх учителів-філологів до педагогічного спілкування.

У розробках науковців тренінг сприймається як процес,

пов'язаний з роботою (тренінг на робочому місці, схема навчання персоналу тощо) [3]. Розглядаючи професійну підготовку як роботу студента над своїм особистісним становленням як майбутнього фахівця, тренінги доцільно застосовувати у функції активного та дієвого методу підготовки вчителя-філолога.

Однак, оскільки «на сьогодні не існує загальноприйнятого визначення поняття «тренінг», що призводить до розширеного тлумачення методу і позначення цим терміном найрізноманітніших прийомів, форм, способів і засобів, які використовуються у психологічній практиці» [392, с.7], відтак виникає потреба конкретизувати основні тренінгові методи.

Нам імпонує структурування тренінгових методів, запропоноване І. Вачковим, котрий групує їх на такі:

- *метод концентрації присутності* (активізація події, що відбувається у психологічному просторі);

- *метод групової рефлексії* (активізація події, що відбувається, у просторі дискурсу);

- *метод побудови диспозицій* (активізація події, що відбувається, у просторі фізичної реальності) [2, с.60].

Усі зазначені методи спрямовані на те, щоб у процесі тренінгової роботи розгорталися події, які були б неочікуваними для студентів – учасників тренінгу (оскільки вони цих подій ще ніколи не проживали) і значущими для їх професійних змін, тобто для формування готовності до педагогічного спілкування.

Розглянемо особливості використання кожної із зазначених груп тренінгових методів.

Реалізуючи *метод концентрації присутності*, викладач прагне загострити увагу студентів на тому, що з ними відбувається у даний час. Найбільш поширеним прийомом є використання запитань, які можна назвати запитаннями на усвідомлення, наприклад: «Які думки виникають у тебе в даній ситуації? Що ти відчуваєш?». Другим прийомом є фіксація (констатація) викладачем того, що він спостерігає: «Зараз ти відчуваєш розгубленість..., невпевненість..., прагнення відмежуватися від проблемної ситуації у спілкуванні. Ти відводиш очі... Ти боїшся висловити свої ідеї для вирішення цієї ситуації...». Науковці стверджують, що такі досить прості техніки інколи здійснюють сильний вплив на учасників і дають їм можливість глибоко пережити і відчути подію. Як відбувається «тут і тепер» [2, с. 60]. Подібний ефект можуть мати деякі вправи і завдання для самоаналізу, наприклад, зосередитися на своїх відчуттях, конкретизувати їх у подумках.

Загальною властивістю зазначених прийомів у межах окресленого методу є проживання студентами (учасниками тренінгу) подій, які не принесені з минулого, чи будуть в майбутньому. Події для самоаналізу відбуваються у теперішній момент. Тому завдання викладача – підібрати моделі таких ситуацій, які б захопили студента своєю професійною спрямованістю і реалістичністю в діяльності майбутнього вчителя-філолога, важливістю для опанування необхідними вміннями і навичками педагогічного спілкування, доцільністю у контексті професійного становлення. Водночас подія, що відбувається у змодельованій ситуації не виноситься у простір дискурсу, оскільки для цього необхідний інший метод.

З цього приводу І.Вачков, посилаючись на дослідження Ф.Перлза, зазначає, що актуальне завжди перебуває у теперішньому часі. Те, що відбулося в минулому, було актуальним тоді, а те, що відбудеться в майбутньому, буде актуальне колись. Те, що актуальне тепер – і таким чином все, що людина може усвідомити, – має бути в теперішньому. Відповідно, якщо ми прагнемо розвинути почуття актуальності, нам необхідно підкреслення таких слів, як «зараз» і «в цей момент». Так само актуальним має бути і те, де знаходиться учасник тренінгу, звідси підкреслення таких слів, як «тут» [2, с.61].

Таким чином, одним із простих прийомів всередині методу концентрації присутності є вправа «Самоаналіз».

Подальша робота студента в напрямі формування готовності майбутніх учителів-філологів до педагогічного спілкування може відбуватися в інших просторах, наприклад, у просторі дискурсу у форму обговорення.

Другим тренінговим методом є *метод групової рефлексії*, який фахівці технології проведення тренінгів вважають центральним серед усіх інших методів. Зазвичай групову рефлексію

розглядають як заключний етап найрізноманітніших тренінгових технологій, однак насправді вона виступає в якості окремого і включно важливого методу.

Групову рефлексію визначають як спільне обговорення і аналіз подій, які відбуваються в групі тренінгу, з метою стимулювання групових та індивідуальних процесів. Групова рефлексія може відбуватися як з приводу подій, які відбулися у психологічному просторі учасників (наприклад, усвідомлення студентами набуття конкретних умінь у ситуації педагогічного спілкування), так і в просторі фізичної реальності (наприклад, виявлення майбутніми вчителями-філологами певних умінь і навичок у ситуації педагогічного спілкування).

Водночас, у результаті застосування цього методу відбуваються події у просторі дискурсу, в якому здійснюється цей метод, і ці події також стають предметом обговорення. Аналіз індивідуальних переживань посилює згуртованість групи і одночасно полегшує саморозкриття учасників. Групова рефлексія може відбуватися у формі дискусій різних типів. Наприклад, під час неструктурованої дискусії тема обговорення вибирається студентами після участі в певній ситуації педагогічного спілкування. У дискусії інтеракційного типу матеріалом є структура і зміст взаємин між учасниками моделі педагогічного спілкування.

У ході групових дискусій студенти розвивають уміння сприймати, розуміти й оцінювати інших, самих себе, свою групу у ситуаціях педагогічного спілкування. Вони отримують вербальну й невербальну інформацію про те, як їх сприймають інші студенти, наскільки точним є їхнє власне самосприйняття. Таким чином майбутні вчителі-філологи набувають умінь глибокого самоаналізу, а також смислової і безоцінкової інтерпретації себе й інших учасників тренінгу як фахівців з навичками ефективного педагогічного спілкування. Важливого значення набуває багатосторонній зворотний зв'язок, який реалізується в процесі групової рефлексії.

Існує багато класифікацій групових дискусій, як важливого тренінгового методу. Так, І.Вачков структурував різні науки підходи дослідників до розподілу дискусій за певними ознаками:

- *за метою*: інформаційні (спрямовані на збір інформації); конфронтаційні (спрямовані на формулювання протилежних точок зору); імперативні (спрямовані на досягнення загальної згоди) (за Г. Биковим);

- *за результативністю*: конструктивні і неконструктивні (за В. Захаровим і Н. Хрящовою);

- *за провідною детермінантою*: дискусії, що викликані суперечливою природою досліджуваного об'єкта; дискусії, викликані недосконалістю старих і нових знань (за Б. Кедровим);

- *за рівнем організації*: структуровані (із заздалегідь запланованою темою і відведеним часом та порядком проведення); неструктуровані (дискусії, що розвиваються спонтанно і формально); дискусії з явним лідером, без лідера, або з перемінним лідером [2, с.63].

У процесі дискусії взаєморозуміння учасників є засадничою умовою її продуктивності.

У тренінговій групі створюється ситуація, яка дає змогу побачити своє відображення в очах інших учасників, які чудово розуміють сутність переживань кожного, оскільки самі відчувають те ж саме. Таким чином, кожен студент може виступити «дзеркалом», що дає відображення. Продуктивна взаємодія під час дискусії спрямована на те, щоб допомогти студентам віднайти неординарні способи педагогічної комунікативної взаємодії і створюють динаміку групового розвитку.

Третім тренінговим методом є метод побудови диспозицій, до якого відносять більшість рольових ігор, а також вправи, в яких моделюється система стосунків у педагогічному спілкуванні. У процесі реалізації цього методу в групі моделюються взаємини і взаємозв'язки, характерні для реального життя, зокрема, ситуації педагогічного спілкування. Це дає змогу студентам побачити і прожити в «концентрованому» вигляді такі події. Сутність яких не завжди очевидна в життєвих ситуаціях.

Студенти можуть ідентифікувати себе з іншими, «зіграти» роль іншого для кращого розуміння його і себе і для знайомства з новими ефективними способами педагогічного спілкування. Не

викликає сумнів важливість переживань, які виникають у цих ситуаціях, оскільки вони сприяють особистісному зростанню учителя-філолога і розвитку його самосвідомості.

Серед рольових ігор, які відносяться до методу побудови диспозицій відносять ігри-проживання, ігри-драми, творчі ігри, спонтанно-імпровізаційні ігри. Відомо, що гра є найбільш природною формою взаємодії між людьми, саме під час ігрової взаємодії особистість має змогу розвиватися вільно, стрімко і гармонійно. Здебільшого у тренінгах ігри використовуються як основний інструмент тренерської діяльності, який використовується для вирішення широкого спектру завдань.

Гра-проживання дає змогу створити умови для спільного і водночас індивідуального, особистого освоєння певного придуманого простору, побудови в його межах міжособистісних відносин, створення і осмислення цінностей особистого існування в даній ситуації.

Сутністю *гри-драми* є занурення учасників у ситуацію. В якій за колізіями сюжету виникає необхідність самовизначення кожного учасника і здійснення власного вибору певних дій.

Творчі ігри пов'язані з необхідністю проявити креативність і винахідливість, свої явні і приховані потенціали в конкретній ситуації педагогічного спілкування.

Спонтанно-імпровізаційні ігри, на відміну від творчих ігор, використовуються тоді, коли під час тренінгу виникають неочікувані проблеми, що потребують негайного вирішення.

Результативність використання ігрових методів під час тренінгу забезпечується сукупністю чотирьох основних принципів: ситуативності, варіативності, особистої адаптивності й доцільності ігрової взаємодії. Зазначені принципи є універсальними, а їх розуміння дає змогу швидко, гнучко і мобільно шукати й віднаходити будь-яке вирішення ситуації взаємодії шляхом використання оптимальних зразків педагогічного спілкування.

Висновки з даного дослідження. З метою цілеспрямованого формування готовності майбутніх учителів-філологів до професійного спілкування доцільним буде комплексне використання різних тренінгових методів: концентрації присутності, групової рефлексії, побудови диспозицій. Тренінгові методи спрямовані на те, щоб у процесі роботи студентів у групі тренінгу розгорталася подія, які були б значущими для їх професійних змін. Перспективами подальших розвідок у цьому напрямі визначаємо розробку спеціальних тренінгових завдань та навчально-педагогічних ігрових ситуацій, які складатимуть методичне забезпечення для підготовки студентів, котрі здобувають освіту вчителя-філолога.

Література та джерела

1. Вачков І.В. Основы технологии группового тренинга. Психотехники: учеб. пособие / И.В.Вачков. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Ось-89, 2000. – 224 с.
2. Вачков И.В. Психология тренинговой работы: содержательные, организационные и методические аспекты ведения тренинговой группы / И.В.Вачков. – М.: Эксмо, 2007. – 416 с. – (Образовательный стандарт XXI).
3. Мельничук І.М. Тренінг для визначення ціннісних орієнтацій студентів / І.М.Мельничук // Проблеми сучасної педагогічної освіти. – Серія: Педагогіка і психологія. – Ялта: РВВ КГУ, 2007. – Вип. 15. – Ч.І. – С. 178-184
4. Мороз Л.І. Теоретичне і прикладне обґрунтування алгоритму складання програми тренінгу професійно-психологічного спрямування / Л.І.Мороз // Практична психологія та соціальна робота. – 2006. – № 3. – С.7-10
5. Мороз Л.І. Тренінгові технології навчання студентів у ВНЗ / Л.І. Мороз, С.І.Яковенко та ін. – К., 2004. – 202 с.
6. Психогимнастика в тренінге / под ред. Н.Ю.Хряцовой. – СПб.: Речь, Институт Тренинга, 2006. – 256 с.
7. Сисоева С.О. Педагогічні технології професійної освіти: навчальний тренінг: навч.-метод. посіб. / С.О.Сисоева, Л.І.Бондарева. – Київ: ВМУРПол «Україна», 2006. – 162 с.
8. Штепа О.С. Трансформація особистості у тренінгах особистісного зростання та способи її вимірювання / О.С.Штепа // Практична психологія та соціальна робота. – 2004. – № 3. – С.53-57

Формирование готовности будущих учителей-филологов к педагогическому общению можно оптимизировать путем использования тренинговых технологий. Ученые рекомендуют использовать тренинговые методы (концентрации присутствия, групповой рефлексии, построения диспозиций), направленные на то, чтобы в процессе тренинговой работы студентов разворачивались события, которые были бы значимыми для их профессиональных изменений, то есть для формирования готовности к педагогическому общению. Каждая группа тренинговых методов имеет свои особенности использования и направленная на достижение конкретных результатов.

Ключевые слова: педагогическое общение, учителя-филологи, тренинг, тренинговые методы

The formation of future teachers-philologists to pedagogical communication readiness can be optimized by means of using training technologies. Scientists recommend to use training methods (presence concentration, group reflections, disposition building) that are directed in the process of students' training work to the events that will be essential to their professional changes, thus to the formation of pedagogical communication readiness. Each group of training methods has its peculiarities of usage and is directed to concrete result achievements.

Key words: pedagogical communication, teacher- philologists, training, training methods